

Vịnh cây vông

Ra làm quan, Nguyễn Công Trứ (1778-1858) rất bức mình, khó chịu với những kẻ bất tài mà ăn trên ngồi trốc, chỉ biết một mục đích là vinh thân phì gia. Ông cũng ghét độc những thói xu nịnh, đạo đức giả. Một lần, trong triều có viên quan đại thần mở tiệc mừng con thi đỗ cử nhân. Tiệc đông đủ quan khách, và cả những văn nhân tài tử. Tình cờ trước sân nhà viên quan, có một cây vông trổ hoa. Có người nêu ý là làm thơ vịnh cây vông cho vui. Nêu như vậy là dụng tâm tán tụng chủ nhân. Cây trổ hoa thì khác gì người thi đỗ. Trời đã ban lộc, ban phúc cho quan đại thần. Họ ép Nguyễn Công Trứ làm theo đầu đề ấy. Ông không từ chối mà ứng khẩu ngay:

Biền, nam, khởi tử (*) chẳng vun trồng
Cao lớn làm chi những thứ vông
Tuổi tác càng già, già xấp xáp
Ruột gan không thấy thấy gai chông
Ra tài lương đồng không nên mặt
Dựa chốn phiên ly chút đỡ lòng
Đã biết nòi nào thì giống nấy
Khen cho rứa cũng trở ra bông!

Bài thơ như tát vào mặt chủ nhân. Quan đại thần tím mặt không biết xử trí thế nào. Quan khách ngồi quanh đó cũng sượng sùng. Không khí trở nên nặng nề căng thẳng. Một bạn đồng liêu của Nguyễn Công Trứ là Hà Tông Quyền vội chuyển câu chuyện để hầu cứu vãn tình hình. Ông Quyền bảo với ông Trứ:

- Thơ ngài hay lắm, chúng tôi không dám họa theo nữa. Chỉ có câu đối này, xin được ngài chỉ giáo cho.

Ông Quyền đọc luôn:

Quân tử ố kỳ văn chi... quý ngài!

Nguyên câu là chữ liền trong sách: "Quân tử ố kỳ văn chi trứ", nghĩa là người quân tử không ưa sự lờ loẹt. Ông Quyền vờ kiêng tên, không đọc chữ "trứ", thay bằng chữ quý ngài. Câu đối hóa ra mang một nghĩa khác: người quân tử không thể nào ưa anh Trứ!

Ông Trứ thấy Hà Tông Quyền đỡ đòn cho chủ nhân mà lại chế giễu mình, lập tức quay mũi tấn công. Ông đối lại ngay:

- Thưa tôi xin đối là:

Thánh nhân bất đắc dĩ dụng... quan lớn.

Câu đối cũng chữ liền trong sách. Thánh nhân bất đắc dĩ dụng quyền, nghĩa là bậc thánh nhân bất đắc dĩ mới phải dùng cách quyền biến. Nhưng ông Trứ cũng theo lối đặt câu của đối phương, làm cho lời đối của ông có nghĩa: người trên bất đắc dĩ lắm mới phải dùng đến... thẳng Quyền!

Cũng như chủ nhân, ông Quyền tái mặt đi vì lời bóp chát quá đau. Nhưng chẳng có cách gì, chỉ một mực xa xăn cười trừ rồi... cáo thoái.

* Những giống cây quý